

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Evangelická teologická fakulta

Černá 9/646, 115 55 Praha 1

SEMINÁRNÍ PRÁCE

Předmět:

Rizikové skupiny I

Téma:

Riziková mládež

Forma studia: Kombinovaná

Ročník: II.

Zpracovala: Veronika Hanušová, Jana Chittendenová, Lenka Dvořáková, Lenka Záhorová

Akademický rok: 2015/2016

Riziková mládež

„Život jednotlivce je především nikdy nekončícím se přizpůsobováním se vzorcům a standardům tradičně předávaných v jeho společenství od okamžiku, kdy se narodil, zvyky jeho komunity formují jeho prožívání a chování. Když začíná mluvit je již produktem své kultury, a až dospěje a bude schopen zapojit se do jejich aktivit, její zvyky budou jeho zvyky, její přesvědčení jeho přesvědčením, a co bude pro ni nemožné, bude nemožné i pro něho.“¹

Toto téma jsme si vybraly, protože většina z nás pracuje s dětmi na základních školách. Snažíme se podporovat jedinečnost a samostatný úsudek dětí. Většina těchto dětí je materiálně velmi dobře zabezpečená, ale na druhou stranu jsme si všimly, že jejich rodiče na ně nemají tolik času, kolik by samotné děti potřebovaly. Mnohdy žijí jen s matkou nebo v lepším případě ve střídavé péči. Často tito rodiče mezi sebou soupeří, přetahují se o lásku dítěte tím, že ho zahrnují nepotřebnými dárky. Platí jim i několik kroužků denně, organizují jim celý den a děti ani nemají čas se věnovat jen sami sobě a svým kamarádům. Rodiče z nich chtějí mít nějakou dokonalou bytost, která umí všechno, na co si jen vzpomenete. Rodiče nejsou velmi často schopni nastavit svým potomkům mantinely, ale podporují nadměrnou dravost a jejich životní hodnoty začínají a končí na pomíjivých hodnotách sebelásky, úspěch pro ně znamená mít jen peníze. Jednoho dne se tyto děti budou chtít vymezit a osvobodit, některé z nich již nyní patří do kategorie budoucí riziková mládež.

Práce s rizikovou mládeží má svou historii. Zimmermannová ve svém článku uvádí, že mezi prvními, kdo se o tuto problematiku ve středověku na našem území zajímal, byla církev. Pomáhali zejména v chudinských čtvrtích, v sirotčincích, ve věznicích a ve špitálech. Svoji pastorační činností vnášeli nejen hlubokou duchovní oporu, byli také často jediným zázemím, které tito lidé měli. Ve 14 století sice ještě neznali pojem „Riziková mládež“ ale kněží, jeptišky a mniši si uvědomovali, že je potřeba a společensky velmi žádoucí najít cestu, kde je potřeba nastavit pomocnou ruku a být oporou pro společensky nepřizpůsobivé občany. V tomto článku Zimmermannová uvádí, že již např. v roce 1372 byla založena Janem Miličem z Kroměříže Vzorná obec pro padlé dívky.

První výzkum rizikové mládeže se však uskutečnil až na začátku 20 století v Chicagu v USA, kdy si odborníci uvědomili, že pokud chtějí zodpovědět aktuální otázky ohledně problematické mládeže, budou muset vyjít do ulic. Nejprve provedli empirický průzkum a zaměřili se kriminalitu gangů a na prostituci. Ve 30 letech se uskutečnil první projekt na pomoc rizikové mládeži. Jedním z hlavních úkolů byla také preventivní práce s těmito klienty. Tato metoda – streetwork, se stala vzorem pro mnohé další země, Česká republika si však musela počkat ještě několik desetiletí.²

¹BENEDIKTOVÁ, Ruth. *Kulturní vzorce. Vyd.1. Praha: Argo, 1999, ISBN 807-20-32-127, str. 18.*

²ZIMMERMANNOVÁ, Martina. *Časopis Nizkoprahového klubu Krok, článek z 31. 10. 2006 dostupné na www.streetwork.cz*

Pro období adolescence, jak uvádějí autoři knihy *Poruchy vývoje dětí a mladistvých*, se také používá synonymum dorostový věk. Z právního a pedagogického hlediska sem patří mládež mezi 15. a 18. rokem. V tomto věku dochází k bouřlivým biologickým změnám.³

Autoři zmiňují rozbor Světové zdravotnické organizace, kde se uvádí, že v rozvinutých zemích dochází k rapidnímu nárůstu psychosociálních problémů mládeže. Rozdělují tyto formy dospívání na tři kategorie. Patří sem: Pasivní forma, kdy se jedinec snaží vyhnout odpovědnosti za své činy, často dochází k záškoláctví, nedokončení střední školy nebo učebního oboru, celkově se vyhýbají společnosti. Někdy dochází až k sebepoškozování a i k sebevraždám. Další formou, kterou zde Vojtík, Machová a Břicháček popisují je Agresivní forma. Projevuje se takovým chováním, které poškozuje druhé nebo i celou společnost. Patří sem zejména šikana, různé formy násilných činů apod. Extrémní podoba může zahrnovat i terorismus. Třetí formou, která je zde zmíněna je Kompromisní forma, která popisuje různé výkyvy v pracovním výkonu a v motivaci. Časté změny v sociálních vztazích, nadměrné užívání alkoholu, kouření a zneužívání návykových látek, promiskuita.⁴⁴

Někteří autoři definují určitou mládež jako rizikovou, což není v mnoha ohledech jako korektní označení. Např. Labáth rizikovou mládeží myslí především takovou, pro kterou je typické agresivní chování a disociální chování, které častěji přichází do kontaktu se sociálně patologickými jevy. To jsou zejména – drogová závislost, kouření, alkoholismus, kriminalita, delikvence, patologické hráčství, virtuální drogy, šikanování, vandalismus a jiné formy násilného chování, xenofobie, rasismus, intolerance a antisemitismus, záškoláctví, sexuální rizikové chování, sebevraždy.⁵ Také do této kategorie spadají i dospívající z tzv. znevýhodněných skupin, hlavně z dysfunkčních rodin, vyrůstají v podmínkách neúplné rodiny, kde není podporován jejich intelektový, mravní a emoční vývoj (Průcha, 2000)⁶

Experimentování s rizikovými způsoby chování je v období adolescence v současném pojetí považováno do jisté míry za součást vývoje. Většinou je takové chování dočasné a samo s věkem odezní. Ve většině případů nepřekročí hranici trestného činu. Rizikové chování bývá obvykle vzhledem osobnostnímu vývoji jedince účelové a v tomto smyslu funkční. Pomáhá řešit aktuální potřeby jedince – zvýšit jedinci sebevědomí, pocit identity, sebedůvěru, zapojení se do skupiny vrstevníků. Toto ale nesnižuje možné nebezpečí následků. Nejrizikovějším obdobím v ekonomicky vyspělých zemích je nyní považovaná právě adolescence oproti dřívějšímu dětství. V současné době stále více dospívajících přijímá rizikový způsob chování, který je může ohrožovat i v jejich dalším životě. Mladí lidé si v období adolescence neuvědomují, že některé jejich kroky, projevy či jednání mohou být právně stíhatelné. Rizikové chování a jeho důsledky často vedou k sebevraždám

³ VOJTÍK, Vladimír., MACHOVÁ, Jitka., BŘICHÁČEK, Václav. *Poruchy vývoje dětí a mladistvých a jejich projevy v rodině a ve škole*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1990, ISBN 80 – 04-24650 – 8, str.102

⁴ VOJTÍK, Vladimír., MACHOVÁ, Jitka., BŘICHÁČEK, Václav. *Poruchy vývoje dětí a mladistvých a jejich projevy v rodině a ve škole*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1990, ISBN 80 – 04-24650 – 8, str.113 - 114

⁵ Labáth 2001 citovaný, SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014, 147 s. *Psyché (Grada)*. ISBN 978-80-247-4042-3.,str.44

⁶ Průcha 2000, citovaný SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014, 147 s. *Psyché (Grada)*. ISBN 978-80-247-4042-3.,str.44

v adolescenci (mezi patnáctým a devatenáctým rokem), tyto důsledky rizikového chování mládeže nesou ekonomické zatížení celé společnosti.⁷

Rizikové chování mládeže je považováno v určité míře za normativní součást vývoje. Názor se opírá o skutečnost, že až 50 % adolescentů se během dospívání zapojí alespoň do jedné z forem rizikového chování. (Dryfoos, 1990, Smart a kol. 2004).⁸ Toto chování má své určité projevy, kterými jsou např. užívání návykových látek či vandalismus., které po dosažení dospělosti v převážné většině odezní. Rizikové chování v adolescenci je široce zkoumaný pojem vývojové a sociální psychologie, kriminologie, sociální pedagogiky a dalších věd o člověku a společnosti. Proto v oblasti rizikového chování existuje velká roztržitost v terminologii jak napříč obory, tak v jednotlivých oborech též. Nejednotnost pramenů z různých teoretických východisek či zdůrazňováním sociálního, zdravotního či normativního kontextu. Šafářová (2002) ve své studii mluví o pojmech jako je rizikové chování, delikvence, problémové chování, predelikventní jednání, poruchy chování. Z této oblasti pojmosloví, které vymezuje formy společensky či kulturně nepřijatelné až zakázané lze jmenovat: abnormální chování, agresivní chování, asociální chování, antisociální chování, disociální chování, sociálně patologické jevy, delikvence, kriminální chování, maladaptivní chování, návykové chování, nepřizpůsobivé chování.⁹ V českých zemích se nejvíce vyskytují pojmy „delikvence“ a „predelikventní jednání“, dříve právní termín, který v sociálních vědách zdomácněl (Koudelková, 1992). Toto chování může být spojováno s právními důsledky, přičemž delikvencí se rozumí mírnější porušení právních nebo morálních norem převážně dětmi nebo dospívajícími, přičemž termínu kriminalita se používá pro závažné přestupky, trestné činy (Koudelková, 1992,s.35)¹⁰ Delikvence se jako pojem používá nejčastěji pro označení trestné činnosti mládeže (Karabec, 1991)¹¹

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy si je dobře vědomo závažnosti situace a vydalo Národní strategii primární prevence sociálně patologických jevů na období 2013-2018. Mezi cílové skupiny počítá již s dětmi předškolního věku až po mladší dospělé do 25 let, mezi další skupiny, se kterými tento program má věnovat jsou rodiče, laická a i odborná veřejnost. Její pokyny jsou důležité pro koordinaci mezi všemi organizacemi, které jsou odpovědné vertikálně i horizontálně a odpovídají za preventivní péči s rizikovými dětmi v naší společnosti.¹²

Jeden z možných podnětů ze strany rodiny je aplikovat prevenci v praxi. Cíleně působit na dítě, aby se s návykovou látkou setkalo co nejdále do budoucnosti. Karel Nešpor dává toto doporučení z důvodu, že organismus i psychika dítěte je zralejší a riziko se tím i snižuje. Rodiče by se měli při své výchově zaměřit na fakt, že jejich dítě se může konfrontovat s návykovým problémem. Zde může sehrát jejich výchova důležitou pomoc při dospívání a přizpůsobení jejich přístupu k takovým to ohroženým dětem. Tím, že si na své dítě udělají čas a poskytnou mu zázemí, které může napomoci k rovnováze. Tím, že rodina žije vhodný životní styl, napomáhá předcházení návykovému chování. Nešpor doporučuje rodině vyhýbat se spouštěčům, které by návykové chování podněcovalo. Jeden z nich jsou volné finanční prostředky, které mohou být důležité pro patologické hráče nebo pro některé

⁷ SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014, 147 s. *Psyché (Grada)*. ISBN 978-80-247-4042-3.,str.45

⁸ Dryfoos, 1990, Smart a kol. 2004 citovaný SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014, 147 s. *Psyché (Grada)*. ISBN 978-80-247-4042-3.str. 39

⁹ Šafářová2002 citovaná SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014, 147 s. *Psyché (Grada)*. ISBN 978-80-247-4042-3.str. 39

¹⁰ Koudelková 1992 citovaná SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014, 147 s. *Psyché (Grada)*. ISBN 978-80-247-4042-3.str. 39 -40

¹¹ Karabec 1991 citovaný SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014, 147 s. *Psyché (Grada)*. ISBN 978-80-247-4042-3.str. 40

¹² Dostupné na www.pppjicin.cz/dokumenty/Strategie-primarni-prevence-2013-2018

závislé na nealkoholových drogách. Jednou z podstatných úkolů rodiny je společné plánování volnočasových aktivit neslučitelných s návykovým chováním (např. výlet s dětmi do přírody)¹³

Jednou z dalších věcí je schopnost si v rodině rozdělit role s nároky, které umožní jejím členům pracovat na společném úkolu. Je fajn tyto vztahy prohlubovat i v širší rodině například u prarodičů. K rodičovským dovednostem, které Nešpor zmiňuje, jsou to¹²

- posilování vazeb dítěte na rodinu
- prosazování zdravých pravidel a zajišťování přiměřeného dohledu na dítě
- pomoci dítěti bránit se nevhodné společnosti a chránit ho před ní
- omezit fyzické tresty
- více sloužit dítěti jako pozitivní model
- zvládání rodinných konfliktů, používat způsoby, jak projevit nespokojenost, aniž by se oslabovala vazba dítěte na rodinu.

Pokud se rodině nepodaří ochránit své dítě před nástrahami závislosti, bažení (Craving), existuje řada nástrojů jak situaci řešit. Jednou z nich je využití rodinné terapie, kterou vede rodinný terapeut.

Další jsou vládní instituce, jako jsou školy, které nabízejí minimální preventivní program (MPP). Tato zkratka znamená dlouhodobý preventivní program škol. U mládeže by se mělo dbát na prevenci, která je například ze strany škol a školských zařízení poskytována na základě školního vzdělávacího programu, který čerpá z RVP a je nedílnou součástí platných osnov a učebních plánů. Tento program má jasně definovaný cíl, který se je buď krátkodobý či dlouhodobý, aby byl možný uskutečňovat. Většinou je přizpůsoben kulturním, sociálním či politickým okolnostem i struktuře školy či specifické populaci jak v jejím rámci, tak v jejím okolí. Úkolem programu, by mělo být snižovat výskyt rizikového chování, zároveň podpora žáků a studentů se ve školním prostředí zodpovědně orientovat proti negativním vlivům.

Jeden z komponentů MPP je koncepce „Bezpečná škola“, která zvyšuje standart bezpečnosti ve škole k rizikovému chování.

¹³NEŠPOR, Karel. *Návykové chování a závislost. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, 150 s. ISBN 80-7178-432-X.*str. 86